

LIETUVOS KARIUOMENĖS PARENGTI KLAIPĖDOS KRAŠTO GYNIMO PLANAI IR REALYBĖ 1939 METAIS

Vytautas Jokubauskas

ABSTRACT

The article deals with the Lithuanian Army Headquarters' defence plans for Klaipeda Region (Memel Territory) and Klaipeda City against Germany of the 1930s, providing options of implementation in the event of a military conflict between Lithuania and Germany. The article also provides the data on the Lithuanian armed forces at disposal in 1939, the size of the forces deployed in Klaipeda Region and on its borders, the Army Headquarters plans to use the said military forces, and the potential scenarios of the events. In terms of the military doctrine, an overview of the condition and its potential significance for the sea frontier defence of the Lithuanian Navy is given.

KEY WORDS: Lithuanian armed forces, Lithuanian military doctrine, Klaipeda defence plan, ŠADIR Directive, Klaipeda Region (Memel Territory), operational plan V, border police, Lithuanian Riflemen Union, warship Prezidentas Smetona, Brigadier General Stasys Raštikis.

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvos kariuomenės štabo 4-ojo dešimtmečio Klaipėdos krašto ir miesto gynimo bei gynybiniai planai prieš Vokietiją, numatant jų realizavimo galimybes Lietuvos ir Vokietijos karinio konflikto atveju. Aptariama, kokiomis karinėmis pajėgomis Lietuva disponavo 1939 m., kiek iš jų buvo sutelkta Klaipėdos krašte ir pasienyje su juo, kaip jas planavo panaudoti ir kokius įvykių scenarijus numatė kariuomenės štabas. Ieškant sąsajų su karine doktrina, apžvelgiama Lietuvos karinio laivyno būklė ir jo galima reikšmė pajūrio gynybai. PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos kariuomenė, Lietuvos karinė doktrina, Klaipėdos gynimo planas, direktyva ŠADIR, Klaipėdos kraštas, operatyvinis planas „V“, pasienio policija, Lietuvos šaulių sąjunga, karo laivas *Prezidentas Smetona*, br. gen. Stasys Raštikis.

*Vytautas Jokubauskas, M. A., doktorantas
Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto istorijos katedra
Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda
El. paštas: pilsotas@yahoo.com*

Klaipėdos krašto problema buvo viena iš dviejų esminių Pirmosios Lietuvos Respublikos užsienio politikos ir saugumo problemų, kuri kartu su permanentine „kova“ dėl Vilniaus lėmė Lietuvos politinę raidą ir formavo geopolitinę Baltijos regiono raidą tarpukariu. Natūralu, kad Klaipėdos problema turėjo įtakos Lietuvos karinių-gynybinių planų rengimui, kariuomenės vystymui ir lėmė valstybės saugumo politiką.

Istoriografijoje gana plačiai išnagrinėtos 1923–1939 m. Klaipėdos krašto priklausomybės, valdymo, Lietuvos politikos krašte ir politinės krašto perdavimo 1939 m. Vokietijai aplinkybės. Aptarti ir kai kurie kariniai Klaipėdos netekimo 1939 m. aspektai, tačiau kokiu būdu Lietuvos kariuomenė rengėsi užtikrinti Klaipėdos krašto ir miesto saugumą bei uosto kontrolę, netyrinėta. Lietuvos kariuomenės pasirengimas šalies gynybai 1938–1940 m. yra viena kontroversiškiausių XX a. Lietuvos istorijos problemų. Tai ir paskatino mus imtis šio tyrimo, kurio tikslas – išanalizuoti Klaipėdos krašto tarpukariu gynybos planus ir apžvelgti 1939 m. kovo mėn. Lietuvos kariuomenės atsitraukimą.

Lietuvos karinės pajėgos Klaipėdos krašte 1939 metais

1939 m. Lietuvos karines pajėgas Klaipėdos krašte sudarė dalis 6-ojo ir 7-ojo pėstininkų pulkų (PP), 4-ojo artilerijos pulko (AP) būrys, karo laivas *Prezidentas Smetona*, Lietuvos šaulių sąjungos (LŠS) XX Klaipėdos rinktinė ir XXII Geležinkelių rinktinės dalis, pasienio policijos daliniai. 7-ojo PP dviratininkų kuopa stovėjo Pagėgiuose, pulko štabas ir I bei II batalionai Tauragėje, III batalionas Žemaičių Naumiestyje.¹ 1934 m. balandžio 9 d. atkurto 6-ojo Pilėnų Kunigaikščio Margirio PP dalis iki 1939 m. stovėjo Klaipėdoje. Naujai formuojamo 6-ojo PP pagrindu tapo Klaipėdoje buvęs 7-ojo PP I batalionas, o 1935 m. Plungėje naujai buvo suformuotas ir II pulko batalionas.² 1936 m. į Klaipėdą buvo atkeltas vienas 4-ojo AP pabūklų būrys.³

Galime pažymėti, kad santykiai tarp Lietuvos karių ir Klaipėdos krašto gyventojų buvo gana įtempti. 1938 metais ruošiantis paminėti Lietuvos nepriklausomybės 20-ąsias metines Klaipėdos įgulos viršininkas rašė: „<...> Klaipėdos ir Macikų įgulų kariuomenės dalys stovi nepalankiose su vietos visuomene sugyvenimo sąlygose. Dalis visuomenės yra suvokietėjusi, su neapykanta žiūrinti į karius, kas sudaro neleidžiančias su jais kariams bendrauti aplinkybes. Ir toji visuomenės dalis gyvena visai nuo karių atsiskyrusi, su jais kultūriškai nieko bendra neturėdama. <...> Šalia vokiškosios dalies esančioji lietuvių visuomenė, su kuria kariams priderėtų kultūriškai bendrauti, materialiai yra silpna. Gyvena mažu kultūrinių pramogų skaičiumi.“ Buvo konstatuota, kad įgulos neturėjo tinkamų patalpų renginiams, o mieste už patalpas buvo imamas didelis nuomos mokestis, tad padėčiai pagerinti buvo siūloma steigti Klaipėdos įgulos teatrą.⁴

1939 m. sausio 1 d. Pagėgių įgulą sudarė 7-ojo PP I bataliono 1-oji dviratininkų kuopa ir motorizuotas sunkiųjų kulkosvaidžių būrys – 5 karininkai, 15 puskarininkai ir 159 kariai (iš viso 179 vyrai). Įgula turėjo 151 šautuvą, 9 lengvuosius kulkosvaidžius, 3 sunkiuosius kulkosvaidžius, 1 x 20 mm *Oerlikon* automatinį pabūklą, 2 sunkvežimius, 12 motociklų, 1 vežimą, 1 virtuvę ir 4 arklius.⁵ 1938 m. spalio 24 d. 6-ojo PP Klaipėdos įguloje buvo 540 karių, nors pagal etatus priklausė 709 (trūko 169 karių). Plungės įguloje buvo 202 6-ojo PP kariai, iš viso pulke – 742 kariai.⁶ Pagal taikos meto etatus (Nr. 105, 2 variantas, skirtas tik 6-ajam PP), kurie įsigaliojo nuo 1939 m. kovo 15 d., pulke turėjo būti 63 karininkai ir 1458 kariai, 1 civilis tarnautojas bei 80 arklių.⁷ 1939 m. kovo 2 d. kariuomenės vadas įsakė į Klaipėdos įgulą jaunų kareivių neskirti, o pačią įgulą laikyti kuo pilnesnės sudėties.⁸ 1939 m. kovo 1 d. 6-ojo PP sudėtyje (Klaipėdos ir Plungės įguloje) buvo 1295 žmonės (57 karininkai, 1125 šauktiniai kariai, 81 virštarnybinis karys, 16 civilių tarnautojų ir 16 auklėtinių).⁹ Taigi per

¹ 1923 m. 7-ajam PP atvykus į Klaipėdos kraštą, I ir III batalionai apsisėjo Klaipėdoje, II batalionas stovėjo Šilutėje, Macikų dvare. 1929 m. Klaipėdoje stovėjęs III batalionas buvo išformuotas. 1934 m. 7-ojo PP štabas ir II batalionas (stovėjęs Šilutėje) buvo perkelti į Tauragę, kur iš šio branduolio išaugo iki trijų batalionų pulko. Klaipėdoje likęs I batalionas tapo naujai formuojamo 6-ojo PP pagrindu: STATKUS, V. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986, p. 50; 1936 m. gegužės 16 d. iš Klaipėdos krašto Kulėšų kaimo į Žemaičių Naumiestį, nuolatinio stovėjimo vietą, buvo perkelta 7-ojo PP 5-oji kuopa: III pėstininkų divizijos štabo viršininkas Kariuomenės štabo viršininkui 1936 m. gegužės 19 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 887, l. 37.

² STATKUS, V. Op. cit., p. 48–50.

³ Kariuomenės štabo 1936 m. liepos 3 d. įsakymas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 887, l. 39.

⁴ AŽUBALIS, A. et al. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007, p. 362–363.

⁵ Tauragės rinktinės sudėties žinios, 1939 m. sausio 1 d. *LCVA*, f. 520, ap. 1, b. 313, l. 33.

⁶ 6-ojo PP vado 1938 m. spalio 24 d. raportas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 349, l. 33.

⁷ Pėstininkų pulko taikos meto etatai Nr. 105 (2 variantas). Taikomas tik 6 pėst. pulkui. 1939 m. kovo 13 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 8.

⁸ III PD štabo įsakymas 6-ojo PP vadui, 1939 m. kovo 2 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 69.

⁹ Klaipėdos krašte ir Žemaitijoje dislokuotos III PD sudėtyje buvo 4708 žmonės (237 karininkai, 4031 šauktinis karys, 323 virštarnybiniai kariai, 68 civiliai tarnautojai ir 49 auklėtiniai), o su 3-uoju KP ir 3-iaja raitosios artilerijos

keturis mėnesius 6-asis PP padidėjo apie 74 % (553 kariais). 1939 m. kovo 15 d. į 6-ąjį PP Klaipėdos įgulą atvyko dar 150 karių iš kitų pulkų (68 iš 1-ojo PP, 55 – 3-iojo PP, 27 – 4-ojo PP). Konstatuota, kad iki pilnos sudėties pagal etatų sąrašą trūko 32 žmonių, o kareivinės buvo perpildytos, ir daugiau žmonių jose netilptų.¹⁰ Karo laivo *Prezidentas Smetona* įgulą tuo metu sudarė 44 žmonės (5 karininkai, 19 šauktinių, 10 virštarnybinių karių ir 10 civilių). Klaipėdos karo komendantūroje tuo metu buvo 4 karininkai ir 11 civilių tarnautojų.¹¹ 1939 m. kovo 22 d. Klaipėdos įgulą galėjo sudaryti apie 1000 karių.

1938 m. gruodžio mėn. XX Klaipėdos rinktinėje buvo 960 rikiuotės šaulių. Rinktinė turėjo 9 lengvuosius kulkosvaidžius, 10 200 šovinių jiems, 907 šautuvus ir 58 566 šovinius jiems, 200 pistoletų su 2220 šovinių ir 20 granatų. Klaipėdos mieste buvo 407 šauliai, kurie turėjo 4 kulkosvaidžius ir 2300 šovinių, 533 šautuvus su 8126 šoviniais, 83 pistoletus su 1100 šovinių ir 20 granatų. Klaipėdos apskrityje buvo 238 šauliai, kurie turėjo 129 šautuvus, 12 590 šovinių, 73 pistoletus su 445 šoviniais. Iš viso Klaipėdos apskrityje buvo 645 šauliai. Pagėgių apskrityje buvo 188 šauliai, kurie turėjo 3 kulkosvaidžius, 4800 šovinių jiems, 127 šautuvus ir 21 700 šovinių, 33 pistoletus su 525 šoviniais. Šilutės apskrityje buvo 127 šauliai, turėjo 2 kulkosvaidžius, 3100 šovinių, 118 šautuvų ir 16 150 šovinių jiems, 11 pistoletų ir 150 šovinių.¹²

Be XX Klaipėdos šaulių rinktinės, krašte dar veikė XXII geležinkelių rinktinės šaulių daliniai, kurie karinio konflikto atveju turėjo saugoti geležinkelio objektus. Klaipėdos krašto geležinkeliai priklausė Radviliškio geležinkelių komendantūros ruožui. Klaipėdos apskrities stotis (Bajorai, Kretینگalė, Kalotė, Giruliai, Klaipėda, Rimkai) turėjo saugoti 19-osios Klaipėdos stoties kuopos 62 šauliai. Priekulės stotį turėjo saugoti 22-ojo Šilutės stoties būrio 8 šauliai. Šilutės apskrities stotis (Vilkyčiai, Kukoriai, Žemaitkiemis, Šilutė, Juknaičiai) ir Pagėgių apskrities Ūsėnų stotį turėjo saugoti 22-ojo Šilutės stoties būrio 49 šauliai. Pagėgių apskrities stotis (Stoniškis, Anužiai, Pagėgiai, Gudai, Geniai, Griežpelkiai) turėjo saugoti 21-ojo Pagėgių stoties būrio 63 šauliai. Bendrai Klaipėdos krašto stotis saugoti turėjo 182 XXII geležinkelių rinktinės šauliai.¹³ Iš viso Klaipėdos krašte 1938 m. gruodžio mėn. buvo 1142 rikiuotės šauliai.

Klaipėdos krašte pasienio policija buvo atskira ir turėjo savo struktūrą bei atliko ne tik pasienio apsaugos, bet ir viešosios policijos funkcijas.¹⁴ Tarpukariu Klaipėdos krašto sieną su Vokietija saugojo 3 komisarai, 12 vyr. vachmistų ir 280 vachmistų (295 pareigūnai).¹⁵ 1939 m. kovą Klaipėdos mieste buvo apie 1500 Lietuvos karių ir šaulių, o Lietuvos ginkluotosios pajėgos krašte siekė apie 2600 žmonių. 1938–1939 m. Lietuvos kariuomenė Klaipėdos karšte ir pasienyje su juo nedidėjo, o tik šiek tiek svyravo dėl naujų šaukimų.

1939 m. kariuomenę po mobilizacijos turėjo sudaryti 125 433 kariai¹⁶, t. y. apie 5,18 % gyventojų.¹⁷ Taikos meto kariuomenėje 1939 m. kovo mėn. buvo 24 529 kariai¹⁸, nors pagal etatus kariuomenę turėjo sudaryti 32 124 kariai.¹⁹ Tai buvo akivaizdi pažanga palyginti su 1926 m., kai

baterija – 5732 žmonės: Žmonių ir arklių sudėties žinios, 1939 m. kovo 30 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 564, l. 4–4 ap. 1.

¹⁰ 6-ojo PP vado 1939 m. kovo 20 d. raportas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 68.

¹¹ Žmonių ir arklių sudėties žinios, 1939 m. kovo 30 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 564, l. 4–4 ap. 1.

¹² XX Klaipėdos šaulių rinktinės panaudojimo planas (Klaipėdos miesto ir apskrities), 1938 m. gruodžio 20 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 144–146.

¹³ Šaulių panaudojimo planas III PD, 1938 m. spalio 18 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 7–8.

¹⁴ MANČINSKAS, Č. *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 1998, p. 43–44.

¹⁵ JAKUBČIONIS, A. *Lietuvos muitinė*. Vilnius, 1999, p. 134.

¹⁶ VAIČENONIS, J. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004, p. 32.

¹⁷ 1939 m. sausio 1 d. Lietuvoje, be Klaipėdos krašto gyventojų, gyveno 2 421 570 gyventojų: *Lietuvos statistikos metraštis 1939 m.* Kaunas, 1939, p. 16.

¹⁸ VAIČENONIS, J. Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. *Karo archyvas*, 2002, t. 17, p. 171.

¹⁹ Kariuomenės sudėtis taikos ir karo metu. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 607, l. 41.

kariuomenėje buvo 12 387 kariai, o rezerve – 966 karininkai ir 74 932 kareiviai.²⁰ 1939 m. pradžioje karo atveju kariuomenę būtų sudarę 5 pėstininkų divizijos (PD), 1 pėstininkų brigada (17 PP, 6 AP), 6 atsargos pėstininkų batalionai, atsargos artilerijos pulkas, 3 kavalerijos pulkai (KP), 3 atsargos kavalerijos eskadronai, 12 pasienio apsaugos batalionų (PAB), aviacija, šarvuočių rinktinė (ŠR) ir kiti daliniai bei tarnybos.²¹ Aptariamuoju laikotarpiu Lietuvoje buvo apie 3500 pasienio policininkų, 1939 m. spalį viešojoje, geležinkelių ir rezervo policijoje tarnavo 2903 pareigūnai.²² 1940 m. pr. LŠS buvo 786 padaliniai (kuopos ir būriai) su 48 107 rikiuotės šauliais, Sąjunga turėjo 27 478 šautuvus, 378 lengvuosius kulkosvaidžius, 3160 pistoletų, 3504 granatas, 3 241 468 šovinius.²³ Dalis šaulių mobilizacijos metu galėjo būti pašaukti į reguliariosios kariuomenės dalinius, šauliai sudarė ir PAB dalį. Ginklų LŠS turėjo maždaug 31 000 vyrų, nors kariuomenės sandėliuose buvo pakankamas šautuvų rezervas.²⁴ Aprūpinus kariuomenę buvo galima ir visus šaulius apginkluoti jų nemobilizavus. Taigi Lietuvos ginkluotąsias pajėgas karo atveju galėjo sudaryti nuo 150 000 iki 180 000 vyrų,²⁵ arba apie 6,2–7,4 % Didžiosios Lietuvos gyventojų. Panašų skaičių nurodė ir Jonas Vaičėnis: „<...> per penkerius metus [1935–1939 – V. J.] kariuomenė jau buvo pasirengusi mobilizuoti ir aprūpinti 150–160 tūkst. karių pakankamai gerais ginklais“²⁶. Tokių kariuomenės dydį lėmė ne žmonių – rezervistų – stygius, o ginkluotės trūkumas.²⁷ Apie 50 % visų Klaipėdos krašte buvusių ginkluotųjų pajėgų gyvosios jėgos sudarė LŠS nariai ir didžioji dauguma pajėgų buvo dislokuota Klaipėdos krašte. Mobilizacijos atveju Lietuvos kariuomenė turėjo padidėti apie 5–6 kartus.

Gynybiniai planai Vokietijos grėsmės akivaizdoje

Anot istoriko J. Vaičėnio, 3-iajame dešimtmetyje Lietuvos karinėje doktrinoje praktiškai buvo numatytas vienintelis priešas – Lenkija, prieš kurią buvo numatomi ne tik gynybiniai kariniai, bet ir puolamieji veiksmai siekiant atsiimti Vilnių. Tačiau 4-ajame dešimtmetyje, pakitus tarptautinei padėčiai, Vokietija jau buvo įvardyta kaip eventualus priešas, galintis pretenduoti į Klaipėdos kraštą. 1934 m., kai kariuomenei vadovauti buvo paskirtas gen. št. plk. lt. Stasys Raštikis, kariuomenė buvo

²⁰ Vyriausiojo štabo viršininko 1926 m. liepos 27 d. raportas Krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 536, l. 5, 13.

²¹ JOKUBAUSKAS, V. Tuščias šūvis: galimybės atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 metais. *Istorija*, 2009, Nr. 73, p. 33.

²² MANČINSKAS, Č. Op. cit., p. 24–25.

²³ Iš 48 107 šaulių I rūšies rezervistų buvo 19 067, II rūšies iki 45 m. rezervistų – 8902, kariuomenėje netarnavusių iki 45 m. vyrų – 16 448 ir 3372 kariuomenėje tarnavusių ir netarnavusių šaulių, vyresnių nei virš 45 m. Iš bendro minėto skaičiaus 1622 šauliai buvo atleisti nuo mobilizacijos. Manytume, kad šis skaičius šaulių civiliniame gyvenime ėjo atsakingas pareigas, dėl kurių nuo tarnybos karo metu buvo atleisti. Karo atveju prie ginklo turėjo būti pašaukti 46 485 šauliai: Dėl LŠS vado rašto Nr. 1378. 1940 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 591, ap. l. 43.

²⁴ 1940 m. liepos 1 d. kariuomenė turėjo 137 500 *Mauser* sistemos ir 10 000 kitų sistemų šautuvų bei karabinų. Kariuomenei pagal etatus reikėjo 100 825 šautuvų, likutis – 36 675 *Mauser* (bendrai 46 675) šautuvai. Be to lengvųjų šaulio ginklų dar turėjo LŠS ir policija: Ginklavimo turto stovio žinios 1940 m. liepos 1 d. *LCVA*, f. 3, ap. 1, b. 256, l. 11.

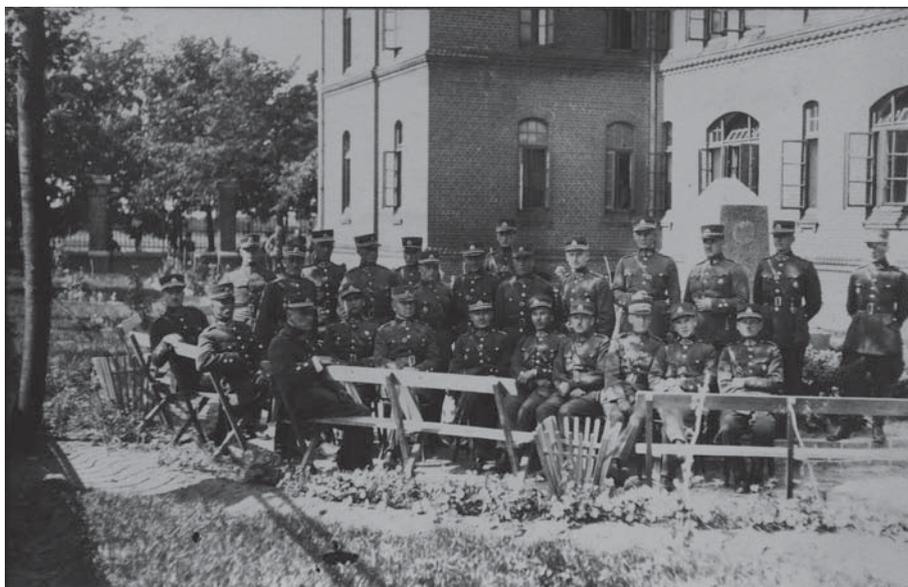
²⁵ Lietuvos karines pajėgas karo metu galėjo sudaryti nuo 150 000 (kariuomenė, policija, pasieniečiai ir šauliai, kurie nebuvo kariuomenės rezervistai, 125 500 + 2903 + 3500 + 18 500) iki 180 000 (kariuomenė, policija, pasieniečiai ir visi rikiuotės šauliai, 125 500 + 2903 + 3500 + 48 107) vyrų.

²⁶ BRATIKAS, L. Žvilgsnis į svarbiausius Lietuvos kariuomenės žingsnius. *Kardas*, 2008, Nr. 6, p. 17.

²⁷ S. Raštikis rašė, kad „<...> turėdamas galvoje Lietuvos gyventojų ir atsargos karių skaičių, valstybės medžiaginius resursus ir apginklavimo galimumus, padariau išvadą, kad karo atveju mes turėtume iš karto pastatyti ant kojų keturias stiprias pėstininkų divizijas <...>. Ateityje galima būtų padidinti divizijų skaičių iki šešių. <...> nes tuo tarpu dar negalėjome jų apginkluoti. <...> Viskas tai buvo daroma ne dėl žmonių ir kariškai apmokyty atsargos karių trūkumo, bet dėl lėšų ir ginklų stokos. Atsargos karių mums netrūko“: RAŠTIKIS, S. *Kovose dėl Lietuvos*, T. 1. Vilnius, 1990, p. 325.

1 pav. 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko karininkai karininkų ramovėje. Pirmoje eilėje 6-as iš kairės – pulko vadas pulkininkas Petras Genys, 8–as – majoras Petras Tarasenska. 1925 m. Nuotrauka yra Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuosavybė

2 pav. 7-ojo pėstininkų Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko karininkai kareivinių teritorijoje. Klaipėda, 1925 m. Nuotrauka yra Vytauto Didžiojo karo muziejaus nuosavybė

perdislokuota, o mobilizacija turėjo vykti teritoriniu pagrindu. Remiantis karinės doktrinos nustatytais gairėmis, kariuomenės štabas parengė du gynybinius planus – „L“ (Lenkija) ir „V“ (Vokietija).²⁸ Operatyvinis planas „V“ turėjo du variantus – A ir B, pirmasis buvo skirtas tam atvejui, jei Vokietija siektų užimti tik Klaipėdos kraštą, o antrasis, – jeigu bandys užimti visą Lietuvą.²⁹ Taip pat buvo parengtas tarpinis planas „L+V“, skirtas gynybai vienu metu užpuolus ir Lenkijai, ir Vokietijai. Kad šis planas galėjo būti realizuotas, liudija 1938 m. kovo įvykiai, kai Lenkija pateikė Lietuvai ultimatumą, ir Vokietijos karinės pajėgos konflikto atveju buvo pasirengusios įsiveržti į Lietuvą.

Skirtingai nei kitos šalys, Lietuva savo pasienyje įtvirtinimų nestatė. Tokią poziciją iki 1939 m., manytume, galima paaiškinti ribotais valstybės ištekliais, ilgomis sienomis ir neapsisprendimu, kuris potencialus „priešas“ – Lenkija ar Vokietija – kelia realų pavojų. Be to, esant atviriems sparnams, kai priešas galėjo įtvirtinimus apeiti, vien stabdymo tikslais gynybinių įtvirtinimų statyti neapsimokėjo.³⁰ Karinio konflikto atveju Lietuvos kariuomenė planavo maksimaliai išnaudoti gamtines kliūtis (upes, ežerus, miškus, pelkes), atsitraukiant atlikti masinius ardymo (sprogdinimo) darbus, naikinti kelius ir tiltus. Tad gynybos strategija buvo paremta atsitraukimu manevruojant ir stabdant priešą pagrindinių komunikacijos linijų kryptimis. Neatsitiktinai pagrindinių gynybos linijų ribomis buvo pasirinktos didžiausios Lietuvos upės, o pačios gynybos linijos buvo planuojamos krašto gilumoje. Konflikto su Vokietija atveju, pagal operatyvinį planą „V“, Lietuvos kariuomenė turėjo atsitraukti ir gintis už linijos Venta–Dubysa–Nemunas³¹, pagal planą „L“ – užpuolus Lenkijai – už linijos Nemunas–Nevėžis. Abiem atvejais gynybai buvo numatyta panaudoti carinės Rusijos statytą Kauno tvirtovę, kuri turėjo padėti sulaukyti priešą, kol iš laikinosios sostinės evakuosis Vyriausybė ir kitos valstybinės institucijos.³² Civilių gyventojų evakuacija iš miesto nebuvo numatyta, o valdžios įstaigos Vokietijos puolimo atveju turėjo trauktis į Zarasų, Rokiškio, Biržų ir Utenos apskritis. Respublikos Prezidentas turėjo trauktis į Rokiškį, KAM įstaigos – į Panevėžį, o kariuomenės štabas – į Surviliškį.³³

Priedangą ir sienų uždarymą turėjo užtikrinti 1935 m. suformuoti PAB. Visą pasienį saugojo 12 PAB: 5 iš jų (I–V PAB) – pasienį su Vokietija, 7 (VI–XII PAB) – administracinę liniją su Lenkija. XX LŠS Klaipėdos rinktinės šauliai PAB nepriklausė, nes I–III PAB mobilizavosi Žemaitijoje, o ne Klaipėdos krašte, ir tik iš šaulių bei rezervistų.³⁴ Jų mobilizacija neatitiko pagrindinių kitose vietose taikytų principų, kur daliniai formuojami arti sienos.

Klaipėdos miesto ir krašto gynybos planai

Viena iš Lietuvos kariuomenės štabo įvardytų grėsmių Klaipėdos krašte buvo vietinių separatistiškai nusiteikusių vokiečių sukilimas. 1927 m. kovo 15 d. buvo parengtas planas sukilusiems vokiečiams malšinti. 1931 m. kariuomenės štabas papildomai nurodė kariuomenei padėti malšinti neramumus tuo atveju, jei policija ir šauliai to padaryti nepajėgs. Buvo nurodyta stengtis neiš-

²⁸ VAIČENONIS, J. Baltijos pakrantės apsaugos problemos pagal Lietuvos kariuomenės modernizavimo 1934–1940 m. planus. *Kardas*, 2003, Nr. 1, p. 36.

²⁹ JOKUBAUSKAS, V. Op. cit., p. 26.

³⁰ PETRIKĖNAS, V. Inžinerinės priemonės Lietuvos gynyboje (1919–1940). In *XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje*. Kaunas, 2008, p. 66.

³¹ JOKUBAUSKAS, V. Op. cit., p. 31.

³² Raportas Krašto apsaugos ministrui, 1937 m. lapkričio 4 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 932, l. 19–20; Pastabos dėl „Kauno gynimo plano“, 1937 m. spalio 14 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 932, l. 91–92.

³³ Numatomas kariuomenės būstinės ir Krašto apsaugos ministerijos įstaigų, evakuotų valdinių įstaigų išdėstymas apleidus Kauną, 1938 m. sausio 21 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1078, l. 29–30.

³⁴ Kariuomenės štabas, III skyrius, 1936 m. sausio 14 d. Nr. 4297. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 848, l. 109, 117–118.

sklaidyti 7-ojo PP pajėgų, ypač Macikų įgulai. Praradus ryšį su karine vadovybe, buvo nurodyta veikti savarankiškai. Pastebėjus šaulių būrių ir policijos vadų neveiklumą, nurodyta juos nušalinti ir informuoti vadovybę. Kaip grėsmė buvo įvardyti ir vietos komunistai, kurie galėjo organizuoti neramumus.³⁵

4-ojo dešimtmečio pradžioje Lietuvos kariuomenės parengtuose Klaipėdos krašto gynimo planuose buvo numatyta, kad Klaipėdos krašto „vokiškas gaivalas“, palaikomas Vokietijos, gali sukilti ir sukurti pretekstą įsiveržti Vokietijos kariuomenei, kad ši užimtų Klaipėdos kraštą. Buvo numatyta, kad sukilimo atveju vokiečiai bandys užimti valdžios, pašto, telefono, telegrafo įstaigas, geležinkelius ir uostą, o Vokietijos pajėgos įsiverš per Nemuną (žr. žemėlapi įklijoje). Patogiausiomis kryptimis vokiečiams įsiveržti iš Rytų Prūsijos buvo laikomos: a) Rusnė–Šilutė; b) Šakūnėliai–Šilutė; c) Kaukėnai–Šilininkai–Juknaičiai; d) Tilžė–Panemunė–Pagėgiai; e) Ragainė–Vilkyškiai. Lietuvos ginkluotąsias pajėgas sudarė: pasienio policija, šauliai ir reguliarioji kariuomenė krašte. Pasienio policija buvo padalinta į tris grupes (Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių) pagal apskričių teritorijoje ribas. Taip pat pagal apskritis į tris kuopas turėjo būti padalinti ir XX Klaipėdos LŠS rinktinės šauliai. Pasienio policininkai ir netoli sienos buvę šauliai turėjo saugoti sieną, o priešui persikėlus per Nemuną šios pajėgos, sudarydamos priedangą, turėjo trauktis. Giliau krašte buvę šauliai turėjo saugoti įvairius valdžios ir komunikacijų objektus, o reguliariosios kariuomenės pajėgos turėjo malšinti Klaipėdos krašto vokiečių sukilimą, stabdyti vokiečių puolimą per Nemuną ir saugoti strateginius objektus.³⁶ 1934 m. sausio 30 d. patvirtintoje naujoje „Klaipėdos krašto saugumui laiduoti“ direktyvoje buvo numatyta, kad į Klaipėdos kraštą iš Rytprūsių, kad paremtų vietinių vokiečių sukilimą, gali bandyti pereiti SS ir SA daliniai. Buvo numatyta, kad konflikto atveju Lietuvos pajėgos turės veikti pasienyje ir Klaipėdos krašto gilumoje palei pagrindinę geležinkelio liniją ir svarbiausiuose centruose (Klaipėda, Šilutė ir Pagėgiai). Visas Lietuvos pajėgas Klaipėdos krašte buvo numatyta padalinti į tris sektorius. Klaipėdos sektoriuje turėjo veikti Klaipėdos įgula, XX LŠS rinktinės Klaipėdos apskrities šauliai, XV Kretingos LŠS rinktinės Palangos, Kretingos bei Gargždų kuopos ir pasienio policija. Klaipėdos įgulos daliniai turėjo ginti miestą, o vieną kuopą pasiųsti į Macikų įgulą. XX rinktinės šauliai turėjo saugoti objektus mieste ir apskrityje, o XV rinktinės šauliai turėjo saugoti Kretingos–Klaipėdos geležinkelį. Šilutės sektoriuje turėjo veikti Macikų įgulos daliniai, viena pėstininkų kuopa iš Klaipėdos, šauliai bei pasienio policininkai. Pagėgių sektoriaus pajėgas sudarė XX LŠS Pagėgių apskrities ir IV Tauragės rinktinės šauliai, pasienio policininkai ir 8-ojo PP vienas batalionas, kuris turėjo saugoti Pagėgių geležinkelio mazgą.³⁷ 1935 m. Tauragėje ir Pagėgiuose įsikūrus 7-ajam PP šią užduotį turėjo atlikti minėtas pulkas, o įgula iš Macikų iš viso buvo iškelta į Žemaičių Naumiestį.

Operatyviniame plane „V“ buvo numatyta, kad prasidėjus Klaipėdos krašto vokiečių sukilimui būtų neišvengiamas ir Vokietijos kariuomenės įsiveržimas. Todėl kariuomenės štabas tik prasidėjus neramumams Klaipėdos krašte turėjo pradėti rengtis atremti priešą krašto gilumoje (Ventos–Dubysos–Nemuno linijoje), nes sutelkti dalinius reikiamose vietose reikėjo nuo 3 iki 6 dienų (atsižvelgiant į galimybes naudoti geležinkelius daliniams transportuoti). Atsitraukusi iš Klaipėdos krašto Tauragės priedangos rinktinė (PR), sudaryta iš 7-ojo PP ir 3-iojo KP, turėjo gintis Ežerūnos–Jūros–Šešuvio upių ribose, o Klaipėdos PR (6-asis PP) – Salanto–Minijos upių ribose. Tuo atveju, jei Vokietija giliau į Lietuvą nesiveržtų, buvo numatytas kontrpuolimas į Klaipėdos krašto teritoriją,

³⁵ Įsakymas Klaipėdos ir Šilutės įguloms 1931 m. vasario 7 d. komunistų arba vokiečių sukilimui malšinti planas. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 778, l. 9.

³⁶ Klaipėdos krašto saugumui laiduoti nurodymai, 1933 m. gruodžio 1 d. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 348, l. 1–3.

³⁷ Klaipėdos krašto saugumui laiduoti direktyva, 1934 m. sausio 30 d. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 348, l. 4.

kai Lietuvos pajėgos galėjo pulti po 8–13 dienų nuo mobilizacijos pradžios, o atakos smūgis turėjo būti nukreiptas į Pagėgius. Tačiau kartu buvo įvardyta, kad toks puolimo planas būtų rizikingas dėl galimos vokiečių kontratakos.³⁸ Latvijos kariuomenės štabas manė, kad Vokietijos armija, įsiveržusi į Lietuvą, pasienį su Latvijos Kuršu pasieks per 3 dienas, o kitose vietose Latvijos sieną – per 7 dienas.³⁹

1932 m. Lietuvos kariuomenės parengtame Klaipėdos gynimo plane buvo numatyti trys galimi uostamiesčio puolimo variantai: desantas iš jūros, puolimas sausumoje (iš pietų pusės) ir desantas iš jūros bei puolimas sausumoje. Buvo manoma, kad desantas galėjo išsilaipinti uoste arba paplūdimyje tarp šiaurinio molo ir Girulių. Pavojaus atveju uosto prieigos jūroje turėjo būti stebimos iš švyturio ir Locų bokšto, o laivai turėjo atlikti žvalgybą toliau jūroje. Jei Kuršių marios būtų neužšalusios, desantas Smiltynėje būtų laikomas nepavojingu. Vokiečių desanto laivams priartėjus 100–200 m prie kranto, Lietuvos kariuomenė turėjo pradėti apšaudyti priešą iš sunkiųjų kulkosvaidžių ir artilerijos pabūklų. Pėstininkai turėjo likti rezerve ir įsitraukti į mūšį tik priešui išsilaipinus į krantą. Kariuomenės daliniams buvo pavesta sutrukdyti desantui išsilaipinti į krantą, o išlaipintą desantą lokalizuoti ir nustumti atgal į jūrą.⁴⁰ Kartu buvo parengtas dalinių išsidėstymo Klaipėdoje planas.⁴¹ Verta pažymėti, kad Lietuvos kariuomenei taktiniu požiūriu gynimosi pozicijos Vokietijos puolimo atveju Klaipėdos mieste buvo palankios, nes miesto statiniai buvo gera priedanga ir buvo galima gana lengvai keisti pozicijas. Be to, ar Vokietijos karinės pajėgos būtų drįsusios apšaudyti vokiečių gyvenamą miestą artilerijos ugnimi, o karinė vadovybė būtų pateisinusi civilių vokiečių gyventojų aukas?

Priešui bandant išsilaipinti Melnragės–Girulių paplūdimiuose, Lietuvos kariuomenė planavo gintis paplūdimyje, o vėliau trauktis į Strandvillo (restoranas prie švyturio) – Alte Sandwehro – Scharlottenhofo ribas⁴². Puolimo tik iš sausumos atveju Lietuvos kariuomenė planavo pradėti gintis pozicijose Kuršių marios – Smeltė – Rumpiškė – Sendvaris – Wilhelmshöhe⁴³ – Dangė (kur upė daro apie 90° posūkį), o vėliau atsitraukti už Dangės. Puolimo ir iš jūros, ir iš sausumos atveju

³⁸ Operacijų planas Nr. 1 „V“, 1937 vasario 8 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 993, l. 14–17.

³⁹ KUZMINS, V. Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas un aizsardzības plāni 1939. gada beigās – 1940. gada sākumā. *Militārais apskats*. 2009, Nr. 3/4, l. 49–56.

⁴⁰ Klaipėdos miesto gynimo planas. 1932 m. vasaris. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 325, l. 2–2 ap.1.

⁴¹ Remiantis Klaipėdos miesto gynimo nuo jūros schema Nr. 1, mieste turėjo veikti 3 artilerijos pabūklai, 4 šarvuočiai, 22 sunkieji kulkosvaidžiai. Pirmojoje gynimosi riboje turėjo veikti 2 pėstininkų kuopos, 2 šarvuočiai, 8 sunkieji kulkosvaidžiai (išdėstyti: 2 prie Teismo, 1 ant šiaurinio Dangės krantinės molo, 1 ant Žiemos uosto pietinio molo, kartu su jais veikė 1 pėstininkų kuopa ir 1 šarvuotis, jų pradinė pozicija – Našlyno g.), kita kuopa su 4 kulkosvaidžiais (1 sunkusis kulkosvaidis ir 1 šarvuotis Kryžiaus g. ir Šlėvio g. sankryžoje, čia buvo ir kuopos pradinių pozicijų vieta, 1 sunkusis kulkosvaidis Lapių g. pradžioje, 2 sunkieji kulkosvaidžiai prie Molenbaunhofo) turėjo veikti šiauriau. Antra gynybinių pozicijų riba buvo padalinta į 3-iasis sektorius, jos priekinės ribos ėjo šiek tiek į vakarus nuo Liepojos g. Kareivinių rajone buvo 1-asis sektorius (mokomoji pėstininkų kuopa, 1 artilerijos pabūklas, 1 šarvuotis prie geležinkelio pervažos). Nuo senųjų kareivinių iki maždaug dabartinės Vytauto g. buvo 2-asis sektorius, jame gintis turėjo pagrindinės pajėgos, štabas buvo numatytas Šaulių namuose (pajėgas pagal planą sudarė 3 pėstininkų kuopos, 1 artilerijos pabūklas, 6 sunkieji kulkosvaidžiai ir 1 šarvuotis). Į pietus nuo 2-ojo sektoriaus iki Dangės upės buvo 3-asis sektorius (viena pėstininkų kuopa, 1 artilerijos pabūklas, 4 sunkieji kulkosvaidžiai). Šis sektorius turėjo ginti Biržos tiltą, gubernatūrą, paštą ir elektros stotį, pagrindinis telkimosi centras buvo Liepų g. (2 sunkieji kulkosvaidžiai prie Biržos, 2 sunkieji kulkosvaidžiai Liepų g. pradžioje). Minėtos 3-iojo sektoriaus pajėgos turėjo ginti Lietuvos banką Turgaus g., tačiau tai buvo vienintelis planuojamas ginti objektas senamiestyje. Pagrindinės pajėgos turėjo telktis kareivinių ir Krūmamiščių rajonuose: Klaipėdos miesto gynimo (nuo jūros) schema Nr. 1. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 325, l. 5.

⁴² Alte Sandwehr – XIX a. pradžioje į šiaurę nuo miesto supiltas pylimas apsaugai nuo smėlio pustomo. Scharlottenhof – Aulaukio dvaras, buvęs dabartinių LDK Butigeidžio dragūnų kareivinių vietoje: *Klaipėdos dvarai*. Sud. K. DEMERECKAS. Klaipėda, 2005, p. 63.

⁴³ Aukštuma į rytus nuo geležinkelio tilto per Dangės upę, ant kurios 1959 m. buvo įkurtos Joniškės kapinės, žemėlapyje žymima Whs. (*Wirthaus* – smukle, karčema).

rytų kryptimi kariuomenė planavo gintis dešiniajame Dangės krante.⁴⁴ Tad dešinią besiginančios Lietuvos kariuomenės sparną turėjo dengti marios, o kairiąją – Dangė. Esant prieš persvarai buvo galima ginantis trauktis į Kretingą, iš sausumos pusės dengiantis Dangės upe ir išsaugant komunikacijos linijas.

Tačiau manytume, kad Vokietijos karinio laivyno desanto iš jūros atveju, jei sukilusių vietinių vokiečių pajėgomis iš anksto nebūtų užsitikrinta uosto krantinių kontrolė, išsilaipinimui tinkamesnė vieta buvo Melnragės–Girulių paplūdimiai, nes čia buvo galima aktyvi artilerinė parama iš laivų nesugriaunant miesto pastatų ir nepatiriant daug civilių aukų. Verta pažymėti, kad Lietuvos kariuomenė praktiškai neturėjo tinkamos artilerijos, kad sugebėtų atremti jūros desanto laivų ataką.

Minėtame Klaipėdos gynimo plane buvo numatyta, kad besiginančios Lietuvos kariuomenės pajėgas sudarys du batalionai, tačiau 4-ajame dešimtmetyje miesto įgulą sudarė tik vienas pėstininkų batalionas (7-ojo, o nuo 1935 m. – 6-ojo PP). 1936 m. kariuomenės vadas nurodė Klaipėdoje laikyti pulko štabą, „senų“ kareivių batalioną, mokomąją ir ryšių kuopas, ūkio būrį. Mobilizacijos atveju iš šių dalinių turėjo mobilizuotis 6-ojo PP du batalionai, vienas batalionas turėjo mobilizuotis Kretingoje, kur turėjo būti saugomas tam reikiamas turtas. Plungėje buvusio bataliono pagrindu turėjo mobilizuotis direktyvoje nurodytos dalys ir įstaigos.⁴⁵ Prieš pradėdamos veikti Lietuvos pajėgos Klaipėdoje turėjo mobilizuotis arba tai atlikti lygiagrečiai vykdydamos kovines užduotis, bet jau 1939 m. kovo 3 d. buvo priimtas sprendimas karo atveju Klaipėdos krašto rezervistų nemobilizuoti, o 6-ojo PP mobilizacinį centrą perkelti į Kretingą, kur turėjo vykti pulko mobilizacija karo atveju. Klaipėdoje buvo paliktas ir atleistas nuo mobilizacijos priedangos batalionas su pulko štabu.⁴⁶

Klaipėdos uosto kontrolės plane buvo numatyta, kad visi pasienio policijos laivai turi susitelkti Koptgalio tvirtovės perkase ir pereiti karo laivo vado žinion. Karo laivas turėjo užimti pozicijas pagal aplinkybes, pagrindinis tikslas buvo užtikrinti į uostą įplaukiančių ir išplaukiančių laivų kontrolę. Locų bokšte turėjo būti sustiprintas stebėjimas, kiekvieną atplaukiantį laivą dar jūroje turėjo pasitikti locų laivas, prieš tai pranešdamas pasienio policijai ir muitinei, kurios locų laivu turėjo siųsti savo kontrolės personalą. Patikrinimo metu pastebėjus pavojų reikėjo pranešti pasienio policijai arba iššauti tris raudonas signalines raketas.⁴⁷

Sausuma Klaipėdą pulti galėjo Vokietijos pajėgos arba sukilę Klaipėdos krašto vokiečiai. Tuo tarpu desantą iš jūros galėjo organizuoti ne tik vokiečiai, bet ir lenkai. Operatyviniame plane Nr. 3 „L“ buvo numatyta, kad karo su Lenkija atveju jos laivynas iš karto gali blokuoti Klaipėdos uostą, o po 4–5 dienų galėjo išlaipinti maždaug vienos divizijos dydžio desantą. Buvo konstatuojama, kad desantui išlaipinti būtų tinkamas visas Lietuvos pajūris, o ypač Klaipėdos ir Šventosios uostų prieigos. Prieš šias lenkų pajėgas Lietuva planavo pasiųsti I pėstininkų brigadą, kuri iki 1939 m. turėjo formuotis iš 6-ojo PP (po mobilizacijos 6-asis ir 15-asis PP), ir 7-ąjį PP su artilerija ir pagalbiniais daliniais.⁴⁸

⁴⁴ Klaipėdos miesto gynimo planas, 1932 m. vasaris. *LCVA*, f. 511, ap. 1, b. 325, l. 2–2 ap. l.

⁴⁵ Kariuomenės štabo III skyriaus raštas III PD vadui, 1936 kovo 9 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 848, l. 124.

⁴⁶ 6-ąjį PP sudarė du batalionai – I Klaipėdoje, II Plungėje. Pagal mobilizacijos planą iš 6-ojo PP turėjo mobilizuotis I pėstininkų brigada, o 1939 m. kovo 14 d. pulkas turėjo tapti naujos V PD pagrindu. Iš I bataliono turėjo susiformuoti 6-asis PP, iš II bataliono – 15-asis PP, o iš Mažeikių komendantūros – 17-asis PP. Po Klaipėdos praradimo ir Vilniaus atgavimo – 1939 m. pab. – 1940 m. pr. – V PD buvo planuojama mobilizuoti užnugaryje (Panevėžio–Kupiškio–Biržų rajone) iš 4-ojo PP; JOKUBAUSKAS, V. Op. cit., p. 28; Mob. tv. 11 ir 12 Nr. papildomų ir kurių kariuomenės dalių ir įstaigų sąrašo papildymas bei pakeitimas, paskelbtas nuo 1935 m. rugpjūčio 16 d. iki 1939 m. kovo 13 d. *LCVA*, f. 929, a. 3, b. 848, l. 1–233.

⁴⁷ Klaipėdos uosto kontrolės planas pavojaus būklės metu, 1936 m. lapkričio 26 d. *LCVA*, f. 832, ap. 1, b. 12, l. 14–15.

⁴⁸ Operacijų planas Nr. 3 „L“, 1937 m. kovo 31 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 995, p. 7.

Klaipėdos krašto saugumo planas iš esmės buvo skirtas tam atvejui, jei kiltų vietinių vokiečių sukilimas ir jei iš Rytprūsių jiems į pagalbą bandytų atvykti SS ar SA formuotės. Klaipėdos miesto ir uosto kontrolės bei gynybos planai numatė jūros stebėjimą ir uostamiesčio gynybą iš jūros bei sausumos pusės. Tačiau tuo atveju, jei puolimas vyktų ir iš jūros, ir iš sausumos, natūralu, kad pagal pasirinktas pozicijas miesto gynyba buvo planuojama tik siekiant užtikrinti evakuaciją. Verta atkreipti dėmesį, kad buvo numatyti trys galimi puolimo scenarijai: 1) vietinių vokiečių sukilimas su veiksmis tik iš sausumos pusės; 2) Vokietijos puolimas iš jūros ir sausumos pusės; 3) Lenkijos desantas iš jūros, kilus Lietuvos–Lenkijos konfliktui. Žinoma, pirmas variantas galėjo būti priedanga ir antram variantui tuo atveju, jeigu sukiltų Klaipėdos krašto vokiečiai, o vėliau įsiveržtų Vokietijos kariuomenė. Akivaizdu, kad Lietuvos kariuomenė planavo tik malšinti vietinių vokiečių sukilimą ir užkirsti kelią SS bei SA formuotėms keltis per Nemuną ir ginti Klaipėdą, jei puolimas vyktų tik iš jūros pusės. Toks puolimas buvo galimas tik lenkų, nes karo su Vokietija atveju būtų buvęs neišvengiamas puolimas ir sausuma. Tai iliustruoja 1939 m. kovo įvykiai, kai Vokietijos kariuomenė persikėlė per Nemuną, o į Klaipėdą laivynas atplukdė desantą. Kilus plataus masto konfliktui, Lietuvos kariuomenė turėjo trauktis iš Klaipėdos krašto ir gintis Žemaitijoje.

Šaulių sąjungos kariniai uždaviniai Klaipėdos krašte

Pagal kariuomenės štabo parengtus planus buvo numatyta, kad 1935 m. reorganizuoti šauliai talkins kariuomenei, apibrėžta jų vieta gynybos, mobilizacijos, pirmųjų karo veiksmų metu. 1938 m. KAM parengė direktyvą (ŠADIR), kurioje nurodoma, kad karo atveju šauliai turi padėti kariuomenei: pastatyti postus prie tiltų, tunelių, viadukų, elektros stočių ir t. t. Savarankiškai veikiantys šaulių būriai turėjo saugoti objektus, priešui rengti kliūtis (deginti tiltus, ardyti brastas, naikinti ryšio priemones), o likę užnugaryje – terorizuoti priešą netikėtais išpuoliais. Atsižvelgiant į situaciją, veikti buvo galima ir negavus įsakymo.⁴⁹ Likę prieš užnugaryje šauliai buvo rengiami partizaniniam karui⁵⁰, kurio metu turėjo naikinti kelius, tiltus, statyti užtvanas, minuoti kelius, rengti išpuolius prieš prieš štabus ir gurguoles. Šauliai turėjo telktis miškuose, pelkėtose vietovėse, o veikti lengvai ginkluoti (šautuvas su amunicija, granatos, kastuvėlis, žirklys vielai) partizanai – šauliai turėjo netikėtai.⁵¹

Direktyvoje ŠADIR buvo konstatuota, kad dėl krašto gyventojų nepalankumo Klaipėdos krašte, kariuomenei atsitraukus, partizaniniai karo veiksmai, skirtingai nei likusioje Lietuvoje, būtų negalimi. Toje pačioje direktyvoje buvo numatyta, kad Klaipėdos miesto šauliai turėjo surinkti ir į 6-ąjį PP pristatyti transporto priemones. Mieste šauliai turėjo saugoti įvairius objektus: paštą, uostą, tiltus, gamyklas, sandėlius, komendantūrą ir t. t.⁵² Šauliai veikti turėjo pradėti: a) gavę III PD vado įsakymą PABU, b) paskelbus mobilizaciją ir c) priešui staiga užpuolus Lietuvą.⁵³ Ginklai buvo saugomi vietose, kur buvo galima užtikrinti jų saugumą, priežiūrą ir apskaitą. Jų išdavimas karo atveju turėjo būti įgyvendintas labai skubiai. Išduoti ginklus buvo galima gavus LŠS vado nurodymą.⁵⁴ Iš anksto išduoti ginklus buvo bijoma dėl saugumo. Karinio pavojaus atveju LŠS Klaipėdos krašte turėjo: a) malšinti vietinių vokiečių sukilimą; b) pasienio policijai padėti susti-

⁴⁹ VAREIKIS, V. Šaulių sąjunga 1939–1940 metais ir jos likvidacija. *Trimitas*, 1992, Nr. 10, p. 3.

⁵⁰ Šaulių panaudojimo direktyva ŠADIR, 1938 m. spalio 3 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 12.

⁵¹ IMPULEVIČIUS, A. Kova prieš užnugaryje. *Trimitas*, 1939, Nr. 16, p. 372–373.

⁵² XX Klaipėdos šaulių rinktinės panaudojimo planas (Klaipėdos miesto ir apskrities), 1938 m. gruodžio 20 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 142.

⁵³ XX Klaipėdos šaulių rinktinės panaudojimo planas, 1938 m. gruodžio 9 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 92.

⁵⁴ Šaulių panaudojimo direktyva ŠADIR, 1938 m. spalio 3 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 19.

printi sienos apsaugą; c) saugoti strateginius objektus; d) traukiantis rengti kliūtis priešui ir naikinti infrastruktūrą; e) kartu veikti su reguliariosios kariuomenės daliniais.⁵⁵

Pagal ŠADIR direktyvą, šaulių rinktinės prasidėjus karui arba paskelbus mobilizaciją operatyviniu atžvilgiu buvo priskirtos prie skirtingų dalinių. Tauragės PR priklausė XX Klaipėdos rinktinės Pagėgių ir Šilutės apskričių šauliai, o Klaipėdos PR – XX Klaipėdos rinktinės Klaipėdos apskrities šauliai.⁵⁶

Tačiau 1939 m. kovą Klaipėdos krašto šauliai neatliko jiems iš anksto numatytų uždavinių. Skubotas atsitraukimas liudija apie sudėtingą saugumo ir gynybos organizavimo padėtį Klaipėdos krašte. Šaulių buvo nedaug, iš anksto buvo numatyta, kad jie negalės veikti partizaninio karo sąlygomis, PAB iš jų nebuvo formuojami, o 1939 m. naktį iš kovo 21 d. į 22 d. dėl nepatikimumo Klaipėdos miesto šauliai buvo nuginkluoti.⁵⁷ Nuginkluoti šauliai savo uždavinių Klaipėdos mieste neatliko.

Lietuvos karinis laivynas ir pakrančių gynybos problemos

1933 m. laivas *Prezidentas Smetona* iš VRM buvo perduotas kariuomenei, o 1935 m. rugpjūčio 1 d. oficialiai įkurtas Lietuvos karinis laivynas. Mokomajam laivui *Prezidentas Smetona* buvo paskirta 5 karininkų ir 43 jūrininkų įgula.⁵⁸ Pajūriui ginti reikėjo laivyno, nes vien sausumos pajėgos to sėkmingai atlikti negalėjo. Nors kariuomenės štabas karo laivui *Prezidentas Smetona* ir pasienio apsaugos laivams kėlė uosto kontrolės uždavinius, kariškiai suvokė, kad tai įvykdyti yra nerealu. 1936 m. lapkričio 26 d. karo laivo *Prezidentas Smetona* vadas jūrų kpt. Antanas Kaškelis pasiuntė raportą 6-ojo PP vadui, kad karo laivas su turima ginkluote Klaipėdos uosto kontrolės plane keliamų užduočių negali sėkmingai atlikti.⁵⁹ Klaipėdos uosto ir pasienio kontrolei karo laivas netiko, nes buvo silpnai ginkluotas ir pasenusios konstrukcijos.⁶⁰ Gintautas Surgailis rašė, kad „karo laivas *Prezidentas Smetona* buvo daugiau simbolinis nei tikras karo laivas, nes jau buvo ir morališkai, ir fiziškai susidėvėjęs. Jis tegalėjo išvystyti tik pusę pradinio greičio, sunaudodamas labai daug kuro. Tai gerai suprato ir Lietuvos vadovybė“⁶¹. Dėl menko greičio, blogų prožektorių, silpnos ginkluotės ir ribotų radijo stoties galimybių karo atveju *Prezidentas Smetona* būtų tapęs plaukiojančiu taikiniu.⁶² 1939 m. kariuomenės tiekimo viršininkas div. gen. Zenonas Gerulaitis raporte rašė, kad jūrininkai karo laivą vadino „nei šis, nei tas“. Geriau apginkluoti laivą nebuvo verta, nes vos kelių milimetrų korpuso metalą galėjo peršauti kulkosvaidis, ir laivas būtų nuskendęs. Kariuomenės tiekimo viršininkas konstatavo, kad laivas karo atveju tinka tik minavimo darbams, bet neturi net

⁵⁵ Pagal direktyvą ŠADIR, Klaipėdos mieste šauliai turėjo saugoti: Klaipėdos paštą ir „Lietuvos eksportą“ – 34-oji Jankaus kuopa; Uosto pastatus – 41-oji uosto kuopa; Elektros stotį, Vandentiekį, Dujų įmonę ir Biržos tiltą – Dariaus ir Girėno kuopa; Geležinkelio tiltą per Dangę – 47-asis Klaipėdos būrys; Muitinės sandėlius – 50-asis Klaipėdos būrys; Benzino ir žibalo atsargas – Jūros būrys; Krašto komendantūrą – 46-asis Klaipėdos būrys; Karlo tiltą ir Uosto muitinę – 49-asis Klaipėdos būrys; XX Klaipėdos šaulių rinktinės panaudojimo planas (Klaipėdos miesto ir apskrities), 1938 m. gruodžio 20 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 148.

⁵⁶ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR, 1938 m. spalio 3 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1028. l. 12–20.

⁵⁷ 6-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 3 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 424. *LCVA*, f. 929, f. 9, b. 236, l. 13–14 a. l.

⁵⁸ BUTKUS, V. Karinis laivas „Prezidentas Smetona“. *Karys*, 1991, Nr. 3, p. 32.

⁵⁹ SURGAILIS, G. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940 m.* Vilnius, 2003, p. 26–31.

⁶⁰ VAREIKIS, V. M-59 – „Prezidentas Smetona“ – „Pirmūnas“ – T-51 „Otlėnik“. *Mažoji Lietuva*, 1991 11 14, Nr. 44 (134).

⁶¹ SURGAILIS, G. Lietuvos karo laivynui – 60 metų. *Karys*, 1995, Nr. 7, p. 26–27.

⁶² VAREIKIS, V. *Klaipėda XX amžiuje*. Klaipėda, 1993, p. 39.

minų.⁶³ Karo atveju laivo *Prezidentas Smetona* vadui turėjo paklusti pasienio policijos kateriai, apginkluoti 37 ir 20 mm pabūklais bei kulkosvaidžiais, kurie turėjo užtikrinti uosto kontrolę. Pasieniečių motorinių barkasų *Savanoris* ir *Lietuvaitė* mediniai korpusai buvo seni ir supuvę. Laivų *Šaulys*, *Aitvaras*, *Žaibas* ir *Partizanas* būklė buvo geresnė.⁶⁴ Šie laivai kartu su karo laivu *Prezidentas Smetona* sudarė visą karinį Lietuvos laivyną.

Svarbus veiksnys pakrančių gynybai buvo jūrinė artilerija, kurią sudarė kranto ir laivų artilerija. Lietuva buvo atsilikusi jūrinės artilerijos srityje nuo savo kaimynių Latvijos bei Estijos ir visai neturėjo pakrančių gynybai skirtos jūrinės artilerijos, nors buvo planuota kurti pakrančių apsaugos artilerijos bateriją.⁶⁵

1938 metų kovą prasidėjusi Lietuvos ir Lenkijos politinė krizė dėl Lenkijos pateikto ultimatumo Lietuvai galėjo baigtis Klaipėdos praradimu. Tuomet Vokietijos karinės jūrų pajėgos buvo sukoncentruotos prie Bornholmo salos, kad galėtų Klaipėdą pasiekti per keletą valandų. Eventualaus Lenkijos ir Lietuvos karo atveju A. Hitleris Vokietijos generaliniam štabui davė įsakymą parengti Klaipėdos krašto ir aplinkinių Lietuvos rajonų užėmimo planą. 1938 m. kovo 18 d. Vokietijos daliniai Rytprūsioose įžengė į puolimui parengtas zonas, o desanto korpusas kreiseriais *Nürnberg*, *Köln* ir *Leipzig* pajudėjo link Klaipėdos.⁶⁶ Pagal planą *Flottenparade* (liet. – laivyno paradas) puolime turėjo dalyvauti apie 15 įvairių karo laivų. Nors Vokietija 1938 m. kovo mėn. karinio konflikto su Lietuva neprovokavo, bet Lenkijai užpuolus Lietuvą ir vokiečiai būtų įsiveržę į Lietuvos teritoriją.⁶⁷ Vokietijos kariuomenė planavo užimti Klaipėdos kraštą ir teritoriją iki Šiaulių.⁶⁸ Lietuvos vyriausybei priėmus Lenkijos ultimatumą, vokiečiai nutraukė pasirengimą operacijai.

Klaipėda buvo neapsaugota iš jūros pusės nuo galimo priešininko karinio laivyno veiksmų, Lietuvos kariuomenė praktiškai neturėjo jokių priemonių, kad galėtų atremti Vokietijos karinio laivyno ataką ir desantą.

Planų, kaip reikia užtikrinti pajūrio apsaugą ir kokio karo laivyno Lietuvai reikia, buvo ne vienas. Verta paminėti, kad 1935 m. karo technikos viršininkas gen. lttn. Klemensas Popeliučka ragino įsigyti povandeninių laivų, minų, torpedų, pradėti rengti personalą. Tais pačiais metais jūrų kpt. A. Kaškelis siūlė kartu su krantų artilerija įsigyti bent 2 nedidelius katerius, 2 povandeninius laivus, hidroplanų eskadrilę, įrengti uostą. 1936 m. atsargos gen. lttn. Teodoras Daukantas siūlė įsigyti mažiausiai 2 povandeninius laivus, 2 tralerius ir 400 jūrų minų. Sudaryta speciali karinė komisija apsvarstė pakrančių gynybos klausimus ir palaikė T. Daukanto planą.⁶⁹ 1938 m. pradžioje kpt. lttn. Vytautas Kuizinas ragino per 10 metų įsigyti 2 patranklaivius, 2 povandeninius laivus, 6 torpedinius katerius bei 4 tralerius ir įrengti karo laivyno bazes Klaipėdoje bei Šventojoje.⁷⁰

Anot Arvydo Pociūno, karo laivus turėjo statyti Prancūzijos Bordo ir Bresto laivų statyklos. Buvo planuota pastatyti 9 laivus: 2 minininkus, 2 povandeninius, 4 pakrančių apsaugos laivus ir plaukiojančiąją bazę povandeniniams laivams.⁷¹ Tačiau nėra rasta Lietuvos karo laivyno vystymo

⁶³ Kariuomenės tiekimo viršininko 1939 m. rugpjūčio 22 d. raportas Krašto apsaugos ministrui. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 162–167.

⁶⁴ 1940 m. liepos 4 d. aktas Nr. 1320. *LCVA*, f. 832, ap. 1, b. 58, l. 138–140.

⁶⁵ VAIČENONIS, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939). *Darbai ir dienos*, 2001, t. 21, p. 169; МЕЛКО-НОВ, Ю. *Пушки Курляндского берега*. Рига, 2005, с. 94–96.

⁶⁶ VAREIKIS, V. *Klaipėda XX amžiuje...*, p. 42.

⁶⁷ LIEKIS, Š. „Laivyno paradas“ ir neįvykusi Klaipėdos okupacija 1938 m. Nežinomi Lietuvos ir Vokietijos santykių puslapiai. In *Genocidas ir rezistencija*, 2004, Nr. 2 (16), p. 163–168.

⁶⁸ RAUCH, G. *The Baltic States: The years of independence Estonia, Latvia, Lithuania 1917–1940*. London, 2006, p. 196.

⁶⁹ SURGAILIS, G. *Lietuvos karinis laivynas...*, p. 114–116.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 142.

⁷¹ POCIŪNAS, A. Lietuvos kariuomenė 1939–1940 metais. *Kardas*, 1994, Nr. 7–8, p. 18.

planų, kuriems būtų pritarusi Lietuvos vyriausybė. 1939 m. vasario 3 d. Lietuvos Ministrų taryba buvo pritarusi tik vidaus reikalų ministro siūlymui suderinus su Krašto apsaugos ministerija pirkti vieną jūros kranto apsaugos laivą.⁷²

Tarpukariu Lietuva nespėjo sukurti karinio laivyno, galinčio ginti Klaipėdos uostą ir pakrantę. Iš dalies tokį menką dėmesį laivynui lėmė ne tik finansų stoka, bet ir būtinumas stiprinti sausumos pajėgas bei pati Lietuvos gynybos doktrina – gintis traukiantis į krašto gilumą, o ne vesti gynybinius mūšius pasienyje. Kariuomenės štabo I skyriaus viršininkas gen. št. plk. Leonas Rupšys ir IV skyriaus viršininkas gen. št. plk. Bronius Gertus teigė, kad karo su Vokietija atveju Klaipėda bus greitai užimta, o laivyno veiksmai prieš vokiečius bus neefektyvūs, todėl skiriant lėšas laivynui susilpnėtų sausumos kariuomenės aprūpinimas.⁷³ Kadangi pagrindinė gynybinė riba turėjo būti Ventos ir Dubysos upės, tad jūroje „likęs“ laivynas be palaikymo iš sausumos buvo bejėgis ir tai paaiškina rezervuotą Lietuvos kariuomenės vadovybės požiūrį į karo laivyno vystymą.

1939 metų kovo mėnesio realybė

1939 m. pradžioje buvo jaučiama įtampa Lietuvos kariuomenėje. 1939 m. kovo 5 d. į Klaipėdą 6-ojo PP vado žinion buvo pasiųstas vienas lengvųjų tankų būrys: 5 lengvieji tankai, 1 sunkvežimis, 1 motociklas, 1 karininkas, 3 liktiniai puskarininkiai ir 13 būtiniosios tarnybos karių.⁷⁴ Kovo 17 d. 6-ojo PP vadas gen. št. plk. Antanas Breimelis gavo įsakymą evakuoti dalį pulko mobilizacinio turto į Kretingą, kadangi ten buvo perkeltas pulko mobilizacijos centras. Darbas buvo pradėtas 20 d. ir iki 21 d. vyko pagal planą.⁷⁵ 1939 m. kovo 20 d. kariuomenės vadas įsakė į Pagėgių įgulą naujai pašauktų kareivių neskirti, o pačią įgulą nuolatos laikyti pilnos sudėties.⁷⁶ 1939 m. kovo 20 d. Ministrų tarybos posėdyje buvo nutarta, kad Klaipėdos krašto seimeliui priėmus nutarimą arba Ernstui Neumannui atlikus veiksmus, prieštaraujančius Klaipėdos krašto statutui, toleruoti, kol nekils tiesioginis pavojus valstybei. Krašto vokiečiams sukilus, buvo nutarta juos nuraminti pasitelkus kariuomenę. Jei tai būtų sukėlę Vokietijos agresiją, buvo nutarta Lietuvos kariuomenę be pasipriešinimo atitraukti iš krašto ir karo veiksmus pradėti Didžiojoje Lietuvoje.⁷⁷ Tą pačią kovo 20 d. Klaipėdoje, komendantūroje, vyko komendanto plk. Jono Andrašūno ir 6-ojo PP vado gen. št. plk. A. Breimelio susitikimas su šaulių būrių vadais, kurio metu buvo aptarta sudėtinga situacija ir pateikta informacija, kad vyriausybė yra nusiteikusi panaudoti karinę jėgą. Kovo 21 d. vakare komendantūroje vėl vyko pasitarimas su LŠS Klaipėdos būrių vadais, jo metu vadai buvo perspėti nepradėti veikti be komendanto nurodymo.⁷⁸ III PD operatyvinėje žinioje buvęs lengvųjų tankų būrys skubiai pasiųstas 7-ojo PP vado žinion.⁷⁹ 1939 m. kovo 22 d. 18 val. šarvuočių rinktinės 2-osios kuopos tankų būrys, vadovaujamas ltn. Albino Repšio, atvyko į Tauragę.⁸⁰

⁷² Lietuvos Respublikos Ministrų Taryba, 1939 m. vasario 7 d. *LCVA*, f. 384, ap. 3, b. 522, l. 5.

⁷³ SURGAILIS, G. *Lietuvos karinis laivynas...*, p. 116.

⁷⁴ Karo Technikos Viršininko 1939 m. kovo 10 d. raportas Nr. 433 Kariuomenės Vadui. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1089, l. 6.

⁷⁵ III pėstininkų divizijos vado 1939 m. balandžio 14 d. raportas kariuomenės vadui Nr. 253. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 11–12 a. l.

⁷⁶ III pėstininkų divizijos štabo I skyrius 7-ojo pėstininkų pulko vadui. 1939 m. kovo 20 d. *LCVA*, f. 520, ap. 1, b. 350, l. 38.

⁷⁷ Ministrų tarybos posėdžio protokolas, 1939 m. kovo 20 d. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 1080, l. 46–46 a. l.

⁷⁸ Klaipėdos krašto komendantūros komendanto 1939 m. balandžio 5 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 268. *LCVA*, ap. 929, f. 9, b. 236, l. 17–18.

⁷⁹ Šarvuočių Rinktinės Vadui /žodžiu duoto įsakymo patvirtinimas, 1939 m. kovo 23 d. Nr. 192. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1089, l. 7.

⁸⁰ Ltn. A. Repšio 1939 m. kovo 26 d. raportas pulko vadui. *LCVA*, f. 520, ap. 1, b. 350, l. 42.

Bundesarchiv, Bild 183-S48222
Foto: o.Ang. | 1939

3 pav. Lietuvos kariai kareivinių teritorijoje krauna turtą į sunkvežimį
Nuotrauka iš: <http://www.bild.bundesarchiv.de>

1939 m. kovo 22 d., 00.00 val., 6-ajame PP buvo pradėta evakuacija. Ryte, 8.00 val., Klaipėdoje prie pulko kareivinių susirinko antilietuviškai nusiteikusi minia.⁸¹ Tauragėje 7.00 val. į 7-ąjį PP atvyko karininkas su oficialiu įsakymu apie dalinių iš Klaipėdos krašto atitraukimą. 8.00 val. kitas karininkas su analogišku įsakymu atvyko į Klaipėdą, į 6-ąjį PP.⁸² 8.00 val. iš Tauragės į Pagėgius evakuacijai buvo išsiųstas pulko I bataliono vadas mjr. Edvardas Kazanskis su 4 sunkvežimiais, nors buvo apskaičiuota, kad reikia 6 sunkvežimių.⁸³ 13.45 val., išgabenus tik dalį turto, iš Pagėgių išvyko 7-ojo PP dviratininkų kuopa. 16.00 val. į Klaipėdą atvyko sunkvežimiai iš Kretingos ir Telšių evakuoti karinio turto.⁸⁴ Tuo pačiu metu, apie 18.00 val., komendantas plk. J. Andrašūnas paliko Klaipėdos komendantūrą ir nuvyko į 6-ąjį PP.⁸⁵ Iki 21.00 val. 6-ojo PP kariai geležinkelio stotyje pakrovė per 80 vagonų karinio turto, bet sąstatas stovėjo, nes nebuvo garvežio.⁸⁶ 6-ojo PP vadas sąstatui su kariniu turtu išvežti garvežį gavo tik grasindamas baudžiamąja karine akcija ir sugaišo daugiau kaip 5 valandas (sąstatas buvo pakrautas 21.00 val., o išvyko 2.30 val.)⁸⁷. Kariai prarado

⁸¹ 6-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 3 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 424. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 13–14 a. l.

⁸² III pėstininkų divizijos vado 1939 m. balandžio 14 d. raportas kariuomenės vadui Nr. 253. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 11–12 a. l.

⁸³ 7-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 7 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 338. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 15–15 a. l.

⁸⁴ III pėstininkų divizijos vado 1939 m. balandžio 14 d. raportas kariuomenės vadui Nr. 253. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 11–12 a. l.

⁸⁵ Klaipėdos krašto komendantūros komendanto 1939 m. balandžio 5 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 268. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 17–18.

⁸⁶ III pėstininkų divizijos vado 1939 m. balandžio 14 d. raportas kariuomenės vadui Nr. 253. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 11–12 a. l.

⁸⁷ 6-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 3 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 424. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 13–14 a. l.

Bundesarchiv, Bild 183-548221
Foto: o. Ang. | 1939

4 pav. Lietuvos kariai Įgulos g.

Nuotrauka iš: <http://www.bild.bundesarchiv.de>

dalį Pagėgių įgulos turto ir kovo 22 d. į Klaipėdą Šaulių sąjungai atsiųstą karinį krovinį. Krašto šauliams, iš kurių ginklai nebuvo surinkti, komendantas juos nurodė slėpti.⁸⁸ Pagėgiuose Lietuvos kariuomenė paliko 17 000 šovinių, nors išvežė patalynę ir kareivių asmeninius drabužius.⁸⁹

Kovo 22 d. vakare vyriausybė, bijodama neramumų, paskelbė sustiprintos apsaugos padėtį visoje Lietuvoje, išskyrus Klaipėdos, Šilutės ir Pagėgių apskritis,⁹⁰ taip pat nusprendė visus karo prievolę atlikinėjusius nuolatinius Klaipėdos krašto gyventojus paleisti iš kariuomenės. Susidariusį karių trūkumą buvo numatyta kompensuoti anksčiau pašaukiant pratimams 1939 m. pagal planą numatytus atsargos karius. Į kariuomenę iš Klaipėdos krašto kasmet buvo pašaukiama apie 800 vyrų, o vienu metu buvo iki 1200 vyrų.⁹¹ Tuomet buvo paleisti 333 šauktiniai, pradėję tarnybą 1938 m. gegužės 1 d., ir 452 šauktiniai, pradėję tarnybą 1938 m. spalio 1 d.⁹² Tą pačią 1939 m. kovo 22 d. Lietuvoje buvo paskelbtas ir vyko atsargos karių šaukimas⁹³ į ypatinguosius karo pratimus⁹⁴, o iš gyventojų rekvizuojami arkliai ir transporto priemonės.⁹⁵ Buvo konstatuota, kad ne

⁸⁸ Klaipėdos krašto komendantūros komendanto 1939 m. balandžio 5 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 268. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 17–18.

⁸⁹ 7-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. kovo 29 d. įsakymas plk. ltn. Staniuliui, Nr. 299. *LCVA*, f. 520, ap. 1, b. 350, l. 45.

⁹⁰ NAVICKAS, K. *Lietuvių tautos savigynos patirtis. Lietuvos nepriklausomybės praradimo ir atgavimo istoriografinė apžvalga (1938–1993)*. Vilnius, 2003, p. 29.

⁹¹ Paleisti iš kariuomenės Klaipėdos krašto vyrai. *Karys*, 1939, Nr. 12, p. 381.

⁹² Šauktinių poreikis kariuomenėje 1939 m. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 563, l. 68.

⁹³ KAM įsakymas kariuomenei, 1939 m. kovo 22 d. Nr. 19. *LCVA*, f. 981, ap. 1, b. 1, l. 22.

⁹⁴ Atsargos ir apsaugos karių šaukimą į karo pratimus skelbė krašto apsaugos ministras, atsargos kariai galėjo būti karo pratimams šaukiami iki 3 kartų po 6 savaites: Karinės prievolės įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1936 06 30, Nr. 538, p. 9.

⁹⁵ Dokumente, kurį pasirašo kariuomenės štabo viršininkas ir III skyriaus viršininkas, kovo 22 d. vykę ypatingieji karo pratimai įvardijami kaip mobilizacija, kuri buvo vykdoma pagal mobilizacijos direktyvą ir tvarkaraščius. Atsargos kariai buvo šaukiami visoje Lietuvoje, dėl įvairių trūkumų minimos Tauragės, Trakų, Kauno, Ukmergės, Šakių

visose komendantūrose, savivaldybėse ir kariuomenės dalyse pasirengta mobilizacijai. Atsarginiai ir transporto priemonės į Tauragės įgulą rinkosi net 5 dienas. Buvo seniūnų, kurie sąvoką *tuojau* suprato taip, kad vežimą reikia pristatyti per 24 val. Taip pat buvo pastebėta vėlavimas beveik visose srityse.⁹⁶ Informacija apie būsimus karo pratimus 1939 m. sausio 26 d. tradiciškai⁹⁷ buvo paskelbta viešai ir iš anksto *Karyje*, tačiau skelbime pratimai dar nebuvo įvardijami *ypatingaisiais* ir jų data nenurodyta. Atsargos karininkai ir puskarininkiai karo pratimų turėjo būti šaukiami 4 savaitėms, o grandiniai ir eiliniai – 3 savaitėms. Šaukiamieji pratimams turėjo gauti raštiškus šaukimus, kuriuose turėjo būti nurodyta smulkesnė informacija.⁹⁸ Panašaus pobūdžio kaip 1939 m. kovo 22 d. *ypatingieji* karo pratimai buvo vykdomi ir 1939 m. rugsėjo pradžioje prasidėjus karui tarp Vokietijos ir Lenkijos.⁹⁹ Taigi minėtus Lietuvos kariuomenės veiksmus galima įvardyti kaip slaptą dalinę mobilizaciją, kai prisidengiant pratybomis, manevrais ar kt. veiksmais, siekiama užtikrinti jos organizavimo ir vykdymo slaptumą. Remiantis skelbimu *Karyje* galima teigti, kad atsargos kariai, pašaukti *ypatingųjų* karo pratimų vietoj planuotų kasmetinių, žinojo, kad bus pašaukti, tačiau tikėtina, kad kariuomenės štabas tik reflektavo į kintančią tarptautinę situaciją ir, pasinaudodamas karo pratimų priedanga, vykdė *ypatinguosius* karo pratimus, stiprindamas kariuomenę tam atvejui, jei santykiai su Vokietija dar labiau pablogėtų ir išaugtų į atvirą konfrontaciją.

Kovo 22–23 d. visi Lietuvos kariuomenės daliniai, gavę Lietuvos vyriausybės įsakymą, iš Klaipėdos krašto skubiai atsitraukė. Kaip vėliau savo raportuose konstatavo 6-ojo ir 7-ojo PP vadai ir Klaipėdos krašto komendantas, evakuacija iš Klaipėdos vyko chaotiškai, niekas laiku negaudavo aiškios informacijos ir nurodymų. Kariniam turtui išvežti trūko transporto, o pažadėtasis neatvykdavo arba vėluodavo. Lietuvos vyriausybė nebekontroliavo padėties nei mieste, nei krašte.¹⁰⁰ Tuo metu Plungėje stovėjęs 6-ojo PP II batalionas buvo kovinės parengties ir pasiruošęs reaguoti į nenumatytus įvykius.¹⁰¹

Klaipėdos krašto netektis inspiravo Lietuvos kariuomenės perdislokavimą ir, pasak gen. št. plk. lt. Juozo Listopadskio, jau naktį iš kovo 23 į 24 d. dalis Klaipėdos įgulos pėsčiomis pasiekė Plungę.¹⁰² Laikiniai Kretingoje likę Klaipėdos įgulos padaliniai į Plungę atvyko 1939 m. kovo 31 d. 21 val.¹⁰³ Vytautas Lesčius nurodo, kad 6-ojo PP daliniai iš Klaipėdos laikinai buvo išdėstyti Kretingoje, o vėliau perkelti į Plungę, Telšius ir Tryškis. Į Plungę buvo perkeltas ir Klaipėdoje buvęs pulko bei Klaipėdos krašto komendantūros turtas.¹⁰⁴ Klaipėdoje stovėjęs motorizuotas artilerijos būrys buvo perduotas 4-ojo AP vado žinion.¹⁰⁵ 6-ojo PP vieną priedangos tipo

apskritys, o atsargos kariai vyko į įgulas įvairiose vietose (minimos Tauragės, Kauno, Ukmergės įgulos): Pastabos dėl 1939 m. kovo 22 d. įvykusių ypatingų karo pratimų, 1939 m. birželio 13 d. *LCVA*, f. 929, ap. 5, b. 460, l. 222–226.

⁹⁶ VAIČENONIS, J. Lietuvos kariuomenės modernizacija..., p. 161.

⁹⁷ Apie planuojamus karo pratimus viešai buvo skelbiama ir ankstesniais metais: Karo pratimai atsargos kariams. *Karys*, 1937, Nr. 12, p. 342.

⁹⁸ Skelbime buvo išvardytos visos karininkų ir karių grupės, kurios 1939 m. buvo pašauktos karo pratimų: Kariuomenės štabo pranešimas atsargos karių karo pratimų reikalui. *Karys*, 1939, Nr. 4, p. 114.

⁹⁹ Vykdamas pasirengimų eilę. Kariuomenės štabo I skyriaus referatas, 1939. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1079, l. 12.

¹⁰⁰ Klaipėdos krašto komendantūros komendanto 1939 m. balandžio 5 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 268. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 17–18; 6-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 3 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 424. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 13–14 a. l.; 7-ojo pėstininkų pulko vado 1939 m. balandžio 7 d. raportas III pėstininkų divizijos vadui Nr. 338. *LCVA*, f. 929, ap. 9, b. 236, l. 15–15 a. l.

¹⁰¹ LISTOPADSKIS, J. *Laisvės ir vergovės metai*. Vilnius, 1993, p. 57.

¹⁰² *Ibid.*, p. 57–58.

¹⁰³ 6-ojo PP vado 1939 m. balandžio 2 d. raportas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 81.

¹⁰⁴ LESČIUS, V. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. In *Karo archyvas*. Ats. red. G. SURGAILIS, T. 24. Vilnius, 2009, p. 131.

¹⁰⁵ III PD 1939 m. kovo 27 d. įsakymas. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 79.

batalioną be kuopos buvo nutarta dislokuoti Plungėje, o vieną kuopą – Rietave.¹⁰⁶ Iki tol Plungėje buvęs pulko II batalionas ir artilerijos grupė be vienos baterijos persikėlė į Telšius, kur nebuvo tinkamų patalpų ir infrastruktūros.¹⁰⁷ Telšiuose 6-ojo pėstininkų pulko padaliniai, apie 700 žmonių, įsikūrė amatų, S. Daukanto ir žydų pradžios mokyklose, o sandėliavimui naudojo *Lietūkio* sandėlius.¹⁰⁸ 1939 m. liepos 31 d. Klaipėdos krašto komendantūra buvo išformuota, dokumentai ir turtas buvo perduoti kitiems daliniams ir įstaigoms.¹⁰⁹ Į 7-ąjį PP pasiūstas tankų būrys 1939 m. balandžio 19 d. buvo grąžintas į savo dalinį Radviliškyje.¹¹⁰ Sprendimas iš Klaipėdos išgabenti nereikalingą karinį turta, „nesudarant evakuacijos išpūdžio“, buvo priimtas dar kovo 17 d.¹¹¹ Pasitraukimo metu Lietuvos kariuomenė nespėjo išvežti viso savo turto, tad kovo 24 d. kariuomenės vadas 6-ojo PP mjr. Petru Buragai pavedė vykti į Klaipėdą ir rūpintis palikto kariuomenės ir LŠS turto bei ginklų atgabenimu į Lietuvą, o nesant galimybių arba labai brangiai kainuojant – pardavimu vietoje.¹¹²

Su rimtais sunkumais susidūrė karo laivas *Prezidentas Smetona*, nes netekus vienintelio tinkamo stovėti uosto laivas kuri laiką plaukiojo tarp Šventosios ir Liepojos, o apsisoję pradėtame įrengti Šventosios uoste buvo užblokuotas, nes jūra smėliu užnešė ekvatorių.¹¹³

1939 m. kovo mėnesį atsitraukimas iš Klaipėdos buvo ne karinis, o politinis pralaimėjimas, nes kariuomenė, būdama ginkluota, disciplinuota jėga, turėdama parengtus planus galėjo pasipriešinti Vokietijai. Žinoma, karo veiksmai su Vokietija būtų trukę neilgai, o Lietuva neišvengiamai būtų pralaimėjusi.¹¹⁴ Tokiu atveju planuose buvo numatyta kariuomenei internuotis Latvijoje arba bandyti prasiveržti per Vilniaus kraštą į SSRS.¹¹⁵ Tuometinis kariuomenės vadas br. gen. S. Raštikis rašė: „didėsniės ar mažėsniės dalies ar net ir visos savo valstybės teritorijos neišvengiamas laikinas praradimas, išsaugojus savo vyriausybę ir kariuomenę, neturėtų bauginti, nes ta būtų pateisinama dideliu tikslu pasiekti“¹¹⁶. 1939 m. po teritorinio praradimo Lietuvos kariuomenė gana lanksčiai reagavo į kintančią tarptautinę situaciją, koregavo savo planus ir keitė dalinių dislokacijos vietas.

Išvados

1. Kaip eventualus Lietuvos priešas Vokietija KAM planuose buvo įvardyta XX a. 4-ojo dešimtmečio viduryje, kai Klaipėdos krašte suaktyvėjo separatistinės nuotaikos, o Europoje kilo reali karo grėsmė. Reaguodama į kylančią grėsmę Lietuvos karinė vadovybė ne tik stiprino savo

¹⁰⁶ 1939 m. balandžio 13 d. protokolai. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1089, l. 13.

¹⁰⁷ Kariuomenės štabo III skyrius Kariuomenės tiekimo viršininkui Nr. 31869, 1939 m. gegužės 6 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1089, l. 19.

¹⁰⁸ Divizijos vado 1939 m. gegužės 12 d. raportas Karo butų valdybos viršininkui Nr. 3610. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 144.

¹⁰⁹ Divizijos vado 1939 m. rugpjūčio 10 d. raportas Kariuomenės tiekimo viršininkui Nr. 7365. *LCVA*, f. 384, ap. 2, b. 1069, l. 338.

¹¹⁰ Karo Technikos Viršininkas Kariuomenės Štabo Viršininkui Nr. 738, 1939 m. balandžio 24 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 1089, l. 14.

¹¹¹ III PD vado įsakymas 6-ojo PP vadui, 1939 m. kovo 17 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 70.

¹¹² III PD vado įsakymas 6-ojo PP vadui, 1939 m. kovo 24 d. *LCVA*, f. 519, ap. 1, b. 383, l. 76.

¹¹³ SURGAILIS, G. *Lietuvos karinis laivynas...*, p. 44–48.

¹¹⁴ 1939 m. kovo 21 d. Lietuvos vyriausybės posėdyje kažkas iš ministrų „pasisakė už ginkluotą pasipriešinimą Reichui, pasipriešinimui užsitęsęs bent porą savaitių gal įsikištų kitos valstybės“. Bet į Prezidento klausimą, kiek ilgai gali Lietuva priešintis, krašto apsaugos ministras br. gen. Kazys Musteikis ir kariuomenės vadas br. gen. S. Raštikis atsakė: „Nė trijų dienų.“: NAVICKAS, K. Op. cit., p. 28–29.

¹¹⁵ Lietuvos kariuomenė ir Vyriausybė turėjo trauktis šiaurės rytų kryptimi, link Zarasų, nes tai buvo tolimiausias taškas nuo sienos su Vokietija. Bandant prasiveržti per „Vilniaus koridorių“ į SSRS, Lietuvos kariuomenės pietinį sparną nuo lenkų buvo planuojama dengti Indrulių–Dysnų ež. ir Dysnos upės riboje: Operacijų planas Nr. 1 „V“ 1937 m. vasario 8 d. *LCVA*, f. 929, ap. 3, b. 993, l. 9.

¹¹⁶ RAŠTIKIS, S. Op. cit., p. 325.

- kariuomenę, bet ir parengė „V“, „L“, „L+V“, Klaipėdos gynybinius planus, mobilizacijos, evakuacijos ir sienų priedangos planus bei suformavo dvylika pasienio apsaugos batalionų.
2. 1939 metais Lietuvos kariuomenė, atsižvelgdama į Klaipėdos krašto gyventojų nuotaikas ir geopolitinę padėtį, įvykus sukilimui Klaipėdos krašte planavo su kariuomenės pagalba neramumus malšinti. Į konfliktą įsikišus Vokietijos kariuomenei buvo planuojama atsitraukti iš Klaipėdos krašto ir gynybinius veiksmus tęsti Žemaitijoje. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, I–III pasienio apsaugos batalionai buvo formuojami ne Lietuvos–Vokietijos pasienyje prie Nemuno ir Kuršių marių, bet Klaipėdos krašto ir Žemaitijos pasienyje.
  3. Atsižvelgiant į karinę doktriną, Lietuvos karinis laivynas ir pakrančių gynyba Lietuvoje nebuvo vystomi, nes konflikto su Vokietija atveju kariuomenė turėjo atlikti stabdymo veiksmus ir manevruodama trauktis į krašto gilumą už Ventos–Dubysos–Nemuno upių, o vėliau toliau į šiaurės rytus Zarasų link. Kariuomenės tikslas buvo ne apginti valstybines sienas ar valstybės teritoriją, bet išsaugoti savo branduolį ir vyriausybę, kuri galėtų veikti emigracijoje.
  4. 1939 m. kovo 22–23 d. Lietuvos kariuomenė iš Klaipėdos krašto atsitraukė skubotai. Galėjo kilti karinis konfliktas su Vokietija, kurio buvo siekiama išvengti, kol nekilo grėsmė valstybės suverenitetui. Tad buvo paaukotas valstybės teritorinis vientisumas – atsisakyta Klaipėdos krašto. Tačiau kovo 22 d. Lietuvoje buvo paskelbti ir vyko *ypatingieji* karo pratimai, kurių metu visoje šalyje buvo šaukiami atsargos kariai bei imamos transporto priemonės. Tokius veiksmus galima įvardyti kaip dalinę slaptą kariuomenės mobilizaciją. Sumaišties į atsitraukimo procesą įnešė skubotumas, nes tam buvo skirta vos pusantros paros, transporto ir ryšio bei koordinacijos iš centrinės valdžios stoka.

Literatūra

- AŽUBALIS, Algirdas, et al. *Karo pedagogika Lietuvoje (1918–1940 m.)*. Vilnius, 2007.
- BRATIKAS, Laimis. Žvilgsnis į svarbiausius Lietuvos kariuomenės žingsnius. *Kardas*, 2008, Nr. 6, p. 6–28.
- BUTKUS, Venantas. Karinis laivas „Prezidentas Smetona“. *Karys*, 1991, Nr. 3, p. 30–33.
- JAKUBČIONIS, Algirdas. *Lietuvos muitinė*. Vilnius, 1999.
- JOKUBAUSKAS, Vytautas. Tuščias šūvis: galimybės atremti Vokietijos karinę grėsmę 1939 metais. *Istorija*, 2009, t. 73, p. 25–36.
- Klaipėdos dvarai*. Sud. K. DEMERECKAS. Klaipėda, 2005.
- KUZMINS, Valdis. Latvijas bruņoto spēku mobilizācijas un aizsardzības plāni 1939. gada beigās – 1940. gada sākumā. *Militārais apskats*, 2009, Nr. 3/4, l. 49–60.
- LESČIUS, Vytautas. Lietuvos kariuomenės organizavimo, dislokavimo ir ginkluotės pokyčiai 1938–1940 m. *Karo archyvas*, T. 24, p. 116–205.
- LIEKIS, Šarūnas. „Laivyno paradai“ ir neįvykusi Klaipėdos okupacija 1938 m. Nežinomi Lietuvos ir Vokietijos santykių puslapiai. *Genocidas ir rezistencija*, 2004, Nr. 2 (16), p. 162–171.
- LISTOPADSKIS, Juozas. *Laisvės ir vergovės metai*. Vilnius, 1993.
- MANČINSKAS, Česlovas. *Policija Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius, 1998.
- NAVICKAS, Konstantinas. *Lietuvių tautos savivynos patirtis. Lietuvos nepriklausomybės praradimo ir atgavimo istoriografinė apžvalga (1938–1993)*. Vilnius, 2003.
- PETRIKĖNAS, Vytautas. Inžinerinės priemonės Lietuvos gynyboje (1919–1940). In *XX amžiaus fortifikacija Lietuvoje*. Kaunas, 2008, p. 47–78.
- POCIŪNAS, Arvydas. Lietuvos kariuomenė 1939–1940 metais. *Kardas*, 1994, Nr. 7–8, p. 16–18.
- RAUCH, von Georg. *The Baltic States: The years of independence Estonia, Latvia, Lithuania 1917–1940*. London, 2006.
- STATKUS, Vytenis. *Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940 m.* Chicago, 1986.
- SURGAILIS, Gintautas. *Lietuvos karinis laivynas 1935–1940 m.* Vilnius, 2003.
- SURGAILIS, Gintautas. Lietuvos karo laivynui – 60 metų. *Karys*, 1995, Nr. 7, p. 26–27.
- VAIČENONIS, Jonas. Baltijos pakrantės apsaugos problemos pagal Lietuvos kariuomenės modernizavimo 1934–1940 m. planus. *Kardas*, 2003, Nr. 1, p. 35–37.
- VAIČENONIS, Jonas. *Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940)*. Vilnius, 2004.
- VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939). *Darbai ir dienos*, 2001, T. 21, p. 131–176.
- VAIČENONIS, Jonas. Lietuvos kariuomenės skaičiai 1920–1939 m. *Karo archyvas*, 2002, t. 17, p. 144–180.
- VAREIKIS, Vyngantas. *Klaipėda XX amžiuje*. Klaipėda, 1993.

VAREIKIS, Vygantas. M-59 – „Prezidentas Smetona“ – „Pirmūnas“ – T-51 „Otlčnik“. *Mažoji Lietuva*, 1991 11 14, Nr. 44 (134).

VAREIKIS, Vygantas. Šaulių sąjunga 1939–1940 metais ir jos likvidacija. *Trimitas*, 1992, Nr. 10, p. 3.

МЕЛКОHOB, Юрий. *Пушки Курляндского берега*. Рига, 2005.

KLAIPEDA REGION DEFENCE PLANS DRAWN UP BY THE LITHUANIAN ARMY AND REALITY IN 1939

Vytautas Jokubauskas

Klaipeda University, Lithuania

S u m m a r y

In the early 1930, with the arising threat of Germany, the Lithuanian military doctrine defined Germany as a potential aggressor, and several variants of the operational plan “V” (i.e. Vokietija ‘Germany’) were developed. Defence plans for Klaipeda Region and City were prepared additionally, though the first plans of such kind were drawn up by the Lithuanian Army Headquarters as early as in the 1920s. Those plans provided for the possible threat of insurrection of the local German population in Klaipeda Region; in such a case, the plan envisaged Germany’s offensive by land across the Nemunas River by storming ashore at the approaches to Klaipeda Seaport. Lithuania planned to make use of its armed forces in order to stamp out the revolt only in the event of rebellion, and in the case of involvement of Germany’s military forces, the Lithuanian forces were supposed to retreat to Žemaitija region and commence defensive actions, should the offensive of Germany proceed. The Lithuanian military doctrine provided for defence in the hinterland of the country by manoeuvring and retreating in the northeast direction towards Zarasai. In the event of defeat, the retreat of the remaining army and the government to Latvia or to the Soviet Union via Vilnius Region was planned. Those plans accounted for the reserved attitude towards the navy development, since in 1939, Lithuania only had a single warship Prezidentas Smetona and several border police boats.

In 1939, the Lithuanian armed forces in Klaipeda Region included about 2,500 males, while the Lithuanian active army enlisted 24, 529 manpower in the peacetime, and in the event of mobilization, the armed forces were to increase to 125, 433 people and be composed of 5 infantry divisions, 1 infantry brigade, 6 reserve infantry battalions, 1 reserve artillery regiment, 3 cavalry regiments, 3 reserve cavalry squadrons, 12 border guard battalions (PAB), air force, armoured cavalry unit, and other units and services. During the given period, Lithuania disposed of approximately 6,500 border policemen and policemen. At the beginning of 1940, the Lithuanian Riflemen Union included 786 units with 48, 107 combat personnel. In the event of war, the total number of the Lithuanian armed forces would have been about 150, 000–180, 000 personnel.

Following the ultimatum of Germany on 22-23 March 1939, the Lithuanian army made a hasty retreat from Klaipeda Region, and the military conflict with Germany was essentially avoided, since it would have inevitably ended with the military defeat of Lithuania. The retreat from Klaipeda Region proceeded in a chaotic manner, there was a shortage of transport, lack of action coordination from the central authorities, and of time; the army, however, was the only structure to retreat in an orderly manner and take away almost all military assets. Among the important factors that impeded the implementation of the plans and ensured the control of Klaipeda City during the retreat was the disarmament of the riflemen on the night of the 21st to 22nd of March, since no forces were left which were supposed to secure protection of the strategic sites of the city.